JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Paloheimo, Maare

Title: Vaikutteiden ja värien välittäjä : kiertelevän taideopettaja Ferdinand Fürbringerin matka Itämeren ympäri (n. 1837–1856)

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © 2023 Maare Paloheimo

Rights: CC BY 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Please cite the original version:

Paloheimo, M. (2023). Vaikutteiden ja värien välittäjä : kiertelevän taideopettaja Ferdinand Fürbringerin matka Itämeren ympäri (n. 1837–1856). Ennen ja nyt, 23(4), 36-53. https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.137697

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

CC BY

Maare Paloheimo

Vaikutteiden ja värien välittäjä – kiertelevän taideopettaja Ferdinand Fürbringerin matka Itämeren ympäri (n. 1837–1856)

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Nykyisen Saksan itäosassa sijainneesta Reuß-Schleizin ruhtinaskunnasta lähtenyt taideopettaja Ferdinand Fürbringer kulki Itämeren ympäristössä tuhansien kilometrien matkan 1830–1850-luvuilla. Fürbringer oli taitava kehittyvän sanomalehtijulkisuuden hyödyntäjä, joka kiersi 20 vuodessa lähes koko Itämeren ympäri: Keski-Euroopasta Tanskan ja Ruotsin kautta Suomeen ja edelleen Pietariin ja Baltiaan. Tutkin artikkelissani kuka Ferdinand Fürbringer oikeastaan oli, millainen ilmiö hänen opettamansa itämainen tai kiinalainen (pika)maalaus oli omana aikanaan, ja miten taideopettaja päätyi Suomeen. Seuraan taideopettajan jälkiä hänen eri maiden sanomalehdissä julkaisemiensa kymmenien maalauskurssi-ilmoitusten ja lehtien matkustajalistojen avulla. Runsas lehti-ilmoittelu paljastaa Fürbringerin kiertäneen eri kaupungeissa ainakin viisi vuotta ennen saapumistaan Suomeen syksyllä 1842. Aiemmissa vierailukaupungeissaan mainetta saaneen opettajan osaaminen kyseenalaistettiin Helsingissä, minkä jälkeen hänen lehti-ilmoittelunsa hiipui. Taustoitan Fürbringerin matkaa selvittämällä hänen opettamansa maalaustavan suosiota Keski-Euroopassa 1830–1840-luvuilla. Lisäksi liitän kiertelevän taideopettajan ammatin Itämeren alueen maissa vuosisataiseen taiteilijoiden, käsityöläisten ja erikoisammattilaisten liikkuvuuden perinteeseen. Aiempi tutkimus ja aikakauden sanomalehdet vahvistavat 1800-luvun alun Euroopassa liikkuneen työn ja toimeentulon perässä hyvin moninaisen kiertelevien elinkeinonharjoittajien joukon – eri alojen opettajat olivat osa tätä laajaa ilmiötä.

This article focuses on an art teacher Ferdinand Fürbringer who traveled thousands of kilometers around the Baltic Sea between 1837 and 1856. His journey started from the German-speaking area of Europe and went through the Netherlands, Denmark and Sweden before arriving in Finland in 1842. He taught the so called oriental or Chinese painting techniques. The technique, which was said to be easy to learn, became a popular hobby in Europe in the 1830s. I study who Ferdinand Fürbringer actually was, what kind of phenomenon the oriental or Chinese painting technique was and how Fürbringer ended in Finland. Compared to other itinerant art teachers, Fürbringer skillfully used newspaper advertising in order to attract new students to his painting courses. He published dozens of newspaper advertisements during his journey. By studying these advertisements, I have traced his footsteps until 1856. In addition, evidence of Fürbringer's journey has been drawn from archival sources and lists of travelers published in newspapers. Based on the consulted – albeit

fragmentary – sources, Fürbringer gained good reputation especially in the Netherlands and Sweden. However, his skills were questioned in Helsinki in early 1843 after which he travelled to St Petersburg. The article provides new insights into the phenomenon of itinerant teachers in the Baltic Sea area and especially in Finland and how the newspaper publicity was used by a professional whose trade was based on mobility and good reputation.

Liikkuvuus, ylirajaisuus, sanomalehdet, Keski- ja Pohjois-Eurooppa, taideopetus

Maare Paloheimo, Jyväskylän yliopisto, maare.e.paloheimo@jyu.fi

Johdanto

Vaikutteet, aatteet ja innovaatiot ovat perinteisesti välittyneet kulttuuripiiristä toiseen ihmisten ja inhimillisten yhteyksien välityksellä. Itämeren alue on ollut kontaktialue, jossa ihmiset ovat kohdanneet ja olleet tekemisissä toistensa kanssa muun muassa kulttuurisen ja taloudellisen vaihdon merkeissä.[1] Tässä artikkelissa liikkuvuus yhdistyy vaikutteiden ja tietotaidon välittämiseen kansallisten rajojen ylitse. Maasta toiseen matkanneen, niin kutsuttua itämaista tai kiinalaista pikamaalausta opettaneen Ferdinand Fürbringerin antaman esimerkin avulla havainnoin liikkumista sekä vaikutteiden ja tietotaidon siirtymisestä eri maiden välillä. Tutkin maalausopetuksella elantonsa hankkineen Fürbringerin ammatillista uraa sanomalehti-ilmoitusten ja lehtien matkustajailmoitusten avulla. Tätä kautta voin myös analysoida suosiotaan kasvattavan ylirajaisen sanomalehdistön kehitystä sekä sitä, miten liikkuvuutta edellyttäneen ja epätyypillisen ammatin harjoittaja hyödynsi sanomalehtijulkisuutta 1800-luvun alkupuolella.

Artikkelini on osa *Säädellyt sävyt: väriaineet, värjärit ja välittäjät yhteiskunnallisen muutoksen kuvaajina, 1400–1850* -hanketta, jossa tutkitaan värien valmistamisessa tarvittavaa tietotaitoa, sen leviämistä, värien käyttöä ja merkitystä sekä luonnonväriaineiden kauppaa Etelä- ja Pohjois-Euroopassa.[2] Tehdessäni hankkeeseen liittyvää taustatutkimusta väriaineista ja niiden mainonnasta 1800-luvun alussa Kansalliskirjaston digitoimista Suomessa julkaistuista sanomalehdistä, törmäsin toistuvasti Ferdinand Fürbringerin maalauskurssi-ilmoituksiin syksyltä 1842 ja talvelta 1843. Ajankohdan tavanomaiseen lehti-ilmoitteluun verrattuna Fürbringerin ilmoitukset olivat runsassanaisia: niissä kerrottiin hänen osaamisestaan, kurssien sisällöstä sekä opettajan matkareitistä Keski-Euroopasta Suomeen. Ilmoitusten yksityiskohdat houkuttelivat tutkimaan mainittujen maiden sanomalehtiä ja tarkastamaan pitivätkö esitetyt tiedot paikkaansa. Käsillä oleva artikkeli on tulosta eri maiden sanomalehtien pariin suuntautuneesta tutkimusmatkastani, jolle lähdin selvittääkseni kuka Ferdinand Fürbringer oikeastaan oli, millainen ilmiö hänen mainostamansa itämainen tai kiinalainen maalaus oli omana aikanaan ja miten taideopettaja päätyi väripaletteineen Suomeen.

Taideopettajan jälkien seuraaminen Itämeren alueen maissa onnistui 1830–1850-luvuilla julkaistujen ja nyt digitoitujen sanomalehtien avulla. Eri maiden lehtien tutkiminen avasi minulle näkökulman myös sille, millainen merkitys sanomalehtijulkisuudella ja maineella oli liikkuvalle, epätyypillisen ammatin harjoittajalle 1800-luvun alkupuolella. Tämän ohella yhden henkilön ammatinharjoittamiseen keskittyvä tapaustutkimus tuo lisätietoa väriainemarkkinoista ja väriaineiden välittäjien verkostoista aikana, jolloin alalla oli vähän varsinaisia kaupallisia toimijoita. Fürbringer itse

tarjosi värejä ja maalaustarvikkeita kurssiensa yhteydessä, joten hänen toimintansa ja verkostojensa tarkastelun kautta saadaan lisätietoja tästä teemasta.

Tiedot Ferdinand Fürbringerin taustasta ja koulutuksesta ovat vähäiset. Eri lähteiden tietoja yhdistelemällä Fürbringerin lähtöalueeksi varmistui nykyisen Saksan itäosassa sijannut Reuss-Schleizin[3] ruhtinaskunta, joka oli 1800-luvun alkupuolella pieni ja maantieteellisesti varsin hajanainen. Tiettävästi hän lähti liikkeelle Gerasta, ruhtinaskunnan keskuskaupungista.[4] Sanomalehtien matkustajatiedoissa Fürbringerin kansalaisuudeksi merkittiin toisinaan saksalainen tai itävaltalainen. Hänen kohdallaan tähän on voinut vaikuttaa saksan kielen käyttäminen ja se, että 1800-luvun puolimaissa Reuss-Schleizin alamaisuus muuttui ongelmalliseksi alue- ja hallitsijamuutosten seurauksena.[5]

Fürbringer ei tarkentanut lehti-ilmoituksissa koulutustaan.[6] Lehtien toimitukset kutsuivat häntä toisinaan maalariksi tai taiteilijaksi, mutta yleensä toimitukset kertoivat ”herra Fürbringerin” vierailusta paikkakunnallaan. Hän viittasi 1840-luvun ilmoituksissaan vain monivuotisiin opintoihinsa ja oman ”metodinsa” kehittämiseen. Myös hänen nimensä etsiminen keskeisten saksankielisten taideakatemioiden ja yliopistojen matrikkeleista on ollut tuloksetonta.[7] Toisaalta 1800-luvun alussa taideopetus ei ollut erityisen keskittynyttä saksalaisalueen valtiollisen hajanaisuuden takia vaan isoissa kaupungeissa, kuten Münchenissä, Düsseldorfissa, Berliinissä ja Karlsruhessa, oli omat akatemiansa.[8] Mahdollisesti Fürbringer sai oppinsa taitelijalta, kiertelevältä opettajalta tai hän on voinut työskennellä posliini- tai fajanssitehtaalla, joissa koristemaalarit taiteilivat muun muassa suosittuja itämaisia aiheita koriste- ja käyttöesineisiin. 1800-luvun alussa nykyisen Thüringenin ja Baijerin alueella toimi lukuisia posliini- ja fajanssitehtaita, joista osa on yhä toiminnassa. Kiinnostavasti Fürbringer-suvulla oli kytköksiä posliiniteollisuuteen etenkin 1900-luvun alussa.[9]

Fürbringer ei ollut ensimmäisiä – eikä toisaalta viimeisiäkään – laajemmin kierrelleitä itämaisen tai kiinalaisen maalaustavan opettajia Suomessa. Kiertelevien taideopettajien joukosta hän erottui sanomalehtijulkisuuden monipuolisella hyödyntämisellä. Lehti-ilmoitusten perusteella hänen aktiivinen toiminta-aikansa ajoittui maalausharrastuksen suosion nousukauteen, 1830-luvun loppuun ja 1840-luvun alkuun. Rajaan tutkimusajanjakson hänen toimintansa mukaan, vuodesta 1837 vuoteen 1856. Tänä aikana ihmisten liikkuvuutta lisäsivät parantuneet tie- ja vesiliikenneyhteydet sekä höyrylaivojen ja rautateiden myötä säännölliseksi ja nopeammaksi muuttunut matkanteko. Itämeren alueella höyrylaivayhteydet paransivat etenkin eri maiden pääkaupunkien välistä yhteydenpitoa. Laivaliikenne yhdisti 1830-luvun lopulta lähtien Helsingin Tukholmaan, Tallinnaan ja Pietariin avaten uusia kulkuväyliä niin ammatin kuin huvin vuoksi matkustaville.[10] Itämeren liikenneolojen kehityksen katkaisi Krimin sota eli Itämainen sota (1853–1856). Sota saattoi vaikuttaa myös Fürbringerin matkantekoon.

Käsittelen seuraavassa luvussa aiempaa tutkimusta, artikkelin lähdeaineistoa ja tutkimusmenetelmää. Tämän jälkeen taustoitan tutkimusaihettani ilmiötasolla: käsittelen kiertelevіä taideopettajien näkyvyyttään sanomalehdissä ja maalausharrastuksen suosiota. Seuraavissa luvuissa keskityn Fürbringerin reittiin saksan- ja hollanninkielisten alueiden kautta Tanskaan, Ruotsiin ja Suomeen sekä Suomesta eteenpäin. Suomen vierailua käsitellään tarkemmin, sillä täällä taideopettaja joutui todistelemaan olevansa alansa ammattilainen eikä satunnainen onnenetsijä. Tuon artikkelissa esille sen, miten sanomalehdet kytkeytyivät Fürbringerin liikkumiseen ja miten hän hyödynsi niitä saapuessaan uudelle paikkakunnalle.

Aikaisempi tutkimus ja lähteet

Eri aloja edustaneiden paikkakunnalta tai maasta toiseen työtä ja toimeentuloa etsineiden henkilöiden liikkuvuus on ollut aiempaa monipuolisemman huomion kohteena viime vuosina. Varsinainen siirtolaisuus on pitkään ollut tutkimuksen keskiössä, mutta myös luonteeltaan tilapäisempää työn perässä liikkumista on ryhdytty käsittelemään aiempaa laajemmin. Liikkumiseen on voinut motivoida parempien työskentely- ja ansaintamahdollisuuksien etsiminen.[11] Toisaalta käsityöläisten, erikoisammattilaisten ja taidemaalareiden liikkuvuuden taustalla on vaikuttanut koulutuksen ja pätevyyden hankkiminen sekä työtehtävien luonne tai asiakaskunta. Liikkuminen työn perässä saattoi olla tilapäistä tai kausiluontoista.[12] Liikkumista edellyttänyt ammatti on myös voinut herättää epäluuloja, mikäli ammattilaista tai hänen mainettaan ei tunnettu uudella paikkakunnalla.[13]

Kuvataiteita opettaneiden liikkuvuus on jäänyt vähälle huomiolle akateemisessa tutkimuksessa – varsinkin kun vertailukohtana on ansioituneiden taiteilijoiden kansainvälisten yhteyksien ja liikkumisen tutkimus.[14] Piirtämistä ja maalausta opettaneiden jäljille on kuitenkin mahdollista päästä 1800-luvun ensipuoliskolla vilkastuneen sanomalehtimainonnan avulla: opettajat etsivät ilmoituksilla itselleen oppilaita vierailupaikkakunnillaan. Vaikka opetustyötä tehneet olivat hyvin heterogeeninen ryhmä eikä kaikilla selvästikään ollut erityisempää koulutusta, kyseessä näyttää olleen varsin liikkuvaiset ammatinharjoittajat. Esimerkiksi saksan- ja ruotsinkielisiä lehti-ilmoituksia tutkimalla löytyy useita aktiivisesti paikkakunnalta toiselle tai maasta toiseen kulkeneita henkilöitä. Taideopettajien ohella myös musiikin, tanssin- ja kieltenopettajat sekä kotiopettajien paikkoja etsineet liikkuivat työn perässä kansallisten rajojen yli. Aiemmassa tutkimuksessa on huomioitu etenkin viimeksi mainittu ryhmä.[15] Suomessa sanomalehtien vakiintuminen ja lehtien levikkien kasvu 1820-luvulta lopulta lähtien[16] edesauttoi näiden ammattien harjoittajia: lehtimainonnan yleistymisen myötä osaamisen ja palvelujen markkinointi onnistui laajemmalle yleisölle.

Sanomalehtiä käsittelevä tutkimus on ollut viime vuosina suosittua myös suomalaistutkijoiden keskuudessa.[17] Uutisten välittymistä Ruotsin ja Suomen välillä on tutkittu *Informationsflöden över Östersjön: Svenskspråkig press som kulturförmedlare 1771–1918*-hankkeessa, jonka tutkijat ovat tuottaneet useita artikkeleita. Myös hankkeen tuottama tietokanta, joka mahdollistaa tekstien lainaamisen ja kopioimisen seuraamiseen ruotsalaisissa ja suomalaisissa lehdissä, on osoittanut hyödylliseksi.[18] Syksyllä 2023 avatun tietokannan avulla pystyin tarkistamaan, oliko jo aiemmin keräämässäni Fürbringeriin liittyvässä aineistossa aukkoja Ruotsin ja Suomen sanomalehtien osalta.

Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostava on myös Heidi Hakkaraisen Viipuria 1820–30-luvuilla käsittelevä artikkeli, jossa tarkastellaan viipurilaislehdessä ilmoitelleita oppineita. Hakkarainen käsittelee lehti-ilmoittelun merkitystä oppineiden liikkuvuuden kannalta ja osoittaa muun muassa miten julkisuutta voitiin hyödyntää.[19] Opettajien tai oppineiden liikkuvuus on selkeästikin ollut laaja ilmiö, joka on havaittavissa useissa Itämeren maissa 1800-luvun alussa. Liikkuvuutta on luonnollisesti edesauttanut yhtenäiseen kulttuuriin liittyvät tekijät, jotka näkyvät myös tämän artikkelin kohdehenkilön kohdalla. Mahdollisuus käyttää saksan kieltä Itämeren alueella oli yksi tärkeimmistä tekijöistä, jotka ovat edesauttaneet paikasta toiseen liikkuvien sopeutumista ja sujuvaa vuorovaikutusta.[20]

Olen hyödyntänyt työssäni sanomalehtiä, jotka kattavat suuren osan nykyistä Saksaa sekä Hollannin, Tanskan, Ruotsin ja Suomen. Lisäksi olen tutkinut Baltian alueen lehtiä sekä Pietarissa julkaistuja saksankielisiä sanomalehtiä digitoituina ja paperiversioina. Pietarissa ilmestyneitä lehtiä on ollut käytettävissäni vain osalta 1840-lukua. Näiden ohella olen käynyt kursorisemmin läpi Ranskan ja Belgian alueilla ilmestyneiden lehtien sisältöjä, sillä Fürbringer itse mainitsi nämä maat ilmoituksissaan.[21]

Selvittääkseni saksankielisten kiertelevien taideopettajien liikkeitä olen kartoittanut Itävallan Kansalliskirjaston digitoimia (myös saksalaiskaupungeissa julkaistuja) lehtiä sekä tietokantaa, johon on digitoitu osa Sveitsissä julkaistuista lehdistä.[22] Näiden lehtien saatavuus ei ole tutkimusajankohdalla aukotonta, koska digitoinnista ovat vastanneet useat tahot ja hankkeita on yhä kesken.

Olen käyttänyt sanomalehtien matkustajatietoja ja -luetteloita Fürbringerin ja muiden taideopettajien liikkumista tutkiessani. Perinteisesti liikkuvuustutkimuksissa on käytetty lähteenä passirekistereitä tai vastaavia matkustamisesta kertovia aineistoja. 1800-luvun alun Euroopassa rajojen ylittäminen ei ollut vapaata vaan maahantuloa ja maasta poistumista kontrolloitiin erilaisilla tavoilla: yleensä matkaanlähtöä edelsi tietyn todistuksen tai dokumentin hankkiminen, usein jo lähtöpaikkakunnalta. Toisinaan kohdemaahan pääseminen edellytti kyseisen maan antamaa passia.[23] Tämän tutkimuksen kannalta viranomaislähteiden konsultointia – suomalaista aineistoa lukuun ottamatta – ei ole katsottu tarpeelliseksi sanomalehtien tarjotessa riittävän tarkkoja tietoa Ferdinand Fürbringerin liikkeistä. Digitoitu sanomalehtiaineisto mahdollistaa myös maantieteellisesti laajan alueen kattamisen liki 20 vuoden ajalta. Lehdet dokumentoivat ihmisten liikkuvuutta ja kontakteja hyvinkin tarkasti: lehtitiedoissa mainittiin matkustajan nimen lisäksi usein myös mahdolliset seuralaiset (puoliso, lapset), ammatti tai titteli, lähtöpaikka tai kansallisuus sekä majoitustiedot. Sanomalehtien matkustajatietoja voidaan pääsääntöisesti pitää luotettavina. Eri puolilla läntistä ja pohjoista Eurooppaa joko matkustajilla itsellään tai heidän majoittajillaan oli velvollisuus ilmoittaa viranomaisille matkaa koskevat tiedot.[24] Ainakin osa sanomalehdistä sai matkustajatietoja viranomaisilta. Vaikka matkustajamäärät nousivat kulkuyhteyksien parantuessa ja ihmisten matkustushalukkuuden lisääntyessä, tietoja matkustajista julkaistiin lehdissä yllättävänkin kauan. Esimerkiksi Pietarin vanhimman saksankielisen lehden liitteen matkustajalistat olivat pitkiä jo 1840-luvulla.[25]

Etsiessäni Fürbringerin kurssi-ilmoituksia, häneen liittyvää lehtikirjoittelua tai matkustustietoja tein hakuja useilla erilaisilla hakusanoilla tai fraaseilla, sillä haasteena oli digitoitujen lehtien optisen tekstintunnistuksen laatu ja tätä kautta myös osuvuus. Parantaakseni hakujen kattavuutta käytin sukunimestä erilaisia kirjoitusasuja. [26] Nimen ohella tein hakuja sanoilla tai fraaseilla, joita taideopettaja käytti toistuvasti eri kielisissä ilmoituksissaan.[27] Kurssi-ilmoitusten löytämistä on edesauttanut Fürbringerin uskollisuus tietylle mainosformaatille ja se, että hän käytti nimeään ilmoituksissaan. Kaikki taideopetusta tarjonneet henkilöt eivät ilmoittaneet lehdissä nimeään vaan esimerkiksi vain paikan, joista heidät tavoitti. Havaintojeni mukaan laajemmin kiertäneet ja ammatillista osaamistaan korostaneet opettajat esiintyivät omilla nimillään, todennäköisesti herättääkseen yleisön luottamuksen.[28]

Aineiston laajuuden takia vain pieni osa kohdemaiden sanomalehdistä on ollut mahdollista käydä läpi systemaattisesti. Olen käynyt läpi kokonaisia vuosikertoja tai tiettyinä kuukausina ilmestyneitä lehtiä esimerkiksi etsiessäni Fürbringeriä tiettyyn kaupunkiin saapuneiden tai sieltä lähteiden matkustajien joukosta tai hakiessani kurssimainoksia tietystä kaupungista. Lehtien systemaattinen läpikäynti ja tietokantahaut tuottivat noin 90 Fürbringeriin liittyvää tekstiä. Näistä valtaosa on hänen omia ilmoituksiaan vuosilta 1837–1844, loput häneen liittyviä pieniä uutisia tai matkustusilmoituksia.

Kiertelevät taideopettajat ja ”itämainen pikamaalaus”

Ferdinand Fürbringerin matka Itämeren alueen maissa oli osa laajempaa eri alojen ammattilaisten liikkuvuuteen liittynyttä ilmiötä 1830–1850-luvuilla. Eri maiden sanomalehtien ilmoittelusta hahmottuu kuva siitä, että niin taide- kuin muidenkin alojen opettajissa sekä muissa erikoisammattilaisissa oli runsaasti niitä, jotka hankkivat elantonsa kulkemalla paikkakunnalta tai maasta toiseen. He hakivat lehti-

ilmoituksilla joko oppilaita kursseilleen tai pysyvämpää työpestiä. Suomessa etenkin kotiopettajien työnhakuilmoituksia julkaistiin lehdissä enenevässä määrin jo 1700-luvun lopulla. Tapa omaksuttiin Ruotsista.[29]

Erityisesti hollannin-, saksan- ja ruotsinkielistä lehdistä löytyy runsaasti maalaus- ja piirustusopettajien ilmoituksia 1830-luvun lopussa ja 1840-luvun alussa. Tässä artikkelissa tarkastellaan kuitenkin rajatumpaa joukkoa eli henkilöitä, jotka järjestivät ja mainostivat kiinalaisen tai itämaisen pikamaalauksen kursseja. Aikalaiset käyttivät maalaustavasta vaihtelevasti molempia nimityksiä, riippuen opettajasta, maasta ja ajankohdasta. Fürbringer teki matkansa myöhemmässä vaiheessa nimitysten välille eron ja käytti ensin mainittua.[30]

Osa maalaustapaa opettaneista pysyi kotimaansa rajojen sisäpuolella, mutta osa heistä liikkui laajasti. Toisaalta lyhytkestoisten maalauskurssien pitäminen edellytti opettajalta maiseman vaihdosta varsin usein, sillä riittävän toimeentulon hankkimiseksi kursseille piti saada tasainen opiskelijavirta. Jos oppilaita ei ilmaantunut, opettaja saattoi ilmoittaa lehdessä siirtyvänsä muualle. Lehti-ilmoituksissa välitettiin kuvaa nopeasti ja helposti omaksuttavasta maalaustyylistä, joka ei vaatinut ennakkotietoja tai -osaamista: opettajat lupasivat perehdyttää oppilaansa maalaustavan saloihin 1,5–2 tunnin opetuskerroilla, joita pidettiin yleensä kuudesta kahdeksaan. Näin ollen opettaja pystyi pitämään useamman kurssin tiiviissä aikataulussa tai vastaavasti ottamaan useita yksityisoppilaita. Osa taideopettajista, Fürbringer mukaan lukien, tarjosi mahdollisuutta opetukseen oppilaan kotona, mikä saattoi olla säätyläisperheille mieluisampi opetusmuoto. Tämän taustalla vaikutti ylempien sosiaaliryhmien perheiden tapa kouluttaa tyttäret oman kodin piirissä.[31]

Lisäarvoa maalauskursseille toi joidenkin opettajien tapa sisällyttää kurssien hintaan värit ja muut tarvikkeet. Taideopettajien joukossa oli alansa hallitsevia ammattilaisia, mistä todistaa kurssien sisällön ja hintaan sisältyneiden maalaustarvikkeiden tarkka esittely. He myös opettivat maalausta hienoille materiaaleille kuten sametille, silkille, posliinille ja alabasterille. Arvokkaiden materiaalien mainitseminen ja herrasväkeä puhutteleva kieli osoittavat opettajien tavoitelleen varakkaita oppilaita. Näiden mainosten vastakohtana olivat nimettömiksi jääneiden opettajien ilmoitukset, joista kävi ilmi lähinnä opettajan sukupuoli ja tämän majapaikka.

Kiinalaista tai itämaista maalausta markkinoitiin usein nimenomaan säätyläistön naisille sopivana uutena ja muodikkaana harrastuksena. Taustalla vaikutti jo 1600- ja 1700-luvuilla vaikuttanut näkemys siitä, että piirtäminen ja maalaaminen olivat olennaisia taitoja sivistyneistöön kuuluville.[32] 1800-luvulla lisäksi naisten koulutuksen tavoitteiden ja ihanteiden muutos näkyi myös vaurastuneen porvariston elämäntyylissä: nuorten naisten kohdalla kotitaloustaitojen sijaan korostuivat muun muassa musiikki ja kädentaidot.[33] Kuvataiteiden harrastamisen ihanne tulee esille taideopettajien ilmoituksissa, joissa korostettiin feminiinisyyttä ja mahdollisuutta kaunistaa kotiympäristöä maalaustaiteen keinoin. Ilmoituksissa mainittiinkin toistuvasti helposti maalattavat luonto- ja eläinaiheet, joiden kerrottiin sopivan astioiden, tekstiilien tai huonekalujen koristeluun.[34] Toisaalta Ruotsissa ja Suomessa kursseja markkinoitiin sekä naisille että miehille, mikä saattoi johtua siitä, että maksukykyistä ja eurooppalaista muotia seuraavaa asiakaskuntaa oli rajoitetummin pohjoisen pienissä kaupungeissa.

Keskisessä Euroopassa itämaisten kuva-aiheiden maalaamisen suosiota näyttää siivittäneen idän ja lännen välinen kulttuurinen ja taiteellinen vuorovaikutus, joka juonsi juurensa edeltäville vuosisadoille.[35] Maalauskurssien suosioon on voinut vaikuttaa lisäksi se, että maalaustyyli resonoi kaukomaiden, kuten Kiinan ja Japanin, kulttuurista ja kuvataiteesta viehättyneissä ylemmissä sosiaaliryhmissä. Viehättyminen eksoottisiksi mielletyistä kuva-aiheista näkyi laajemminkin eurooppalaisissa muotivirtauksissa: kaukomaihin yhdistettyjä aiheita toistettiin esimerkiksi sisustuksessa ja esineiden koristemaalauksissa, kuten posliini- ja fajanssiastioissa.[36] Vaikka kiinalaista maalaustaidetta

tai tapaa kuvata kohteitaan ei kaikilta osin arvostettu Euroopassa, nähtiin erityisesti puiden, kukkien ja lintujen kuvauksessa taituruutta jo 1600-luvulla.[37] Nämä samat itämaiseen tyyliin yhdistetyt kuva-aiheet mainittiin toistuvasti 1800-luvun ensipuoliskolla julkaistuissa maalauskurssi-ilmoituksissa.

Myös maalaustyyliä käsittelevä kirjallisuus yhdistyi harrastuksen saamaan suosioon. Saksankielisen alueen kirjakaupat myivät Louis Matthey-nimisen ranskalaistaiteilijan vuonna 1829 ilmestynyttä teosta, jossa opastettiin nopean maalaamisen saloihin.[38] Kirjakaupat mainostivat teosta laajasti 1830-luvulla. Samaan aikaan julkaistiin muitakin saksankielisiä opaskirjasia,[39] joista osa oli varsin yksityiskohtaisia: niissä annettiin neuvoja muun muassa värien ja vernissan käyttöön sekä tarvikkeiden valintaan. Kirjallisuutta julkaistiin myös ruotsiksi: belgialaislähtöisen, Ruotsiin muuttaneen Carl Louis de Vylderin itämaista pikamaalausta käsittelevä kirjanen ilmestyi vuonna 1843.[40] Kirjasta hankittiin myyntiin Suomeenkin.[41]

Muutamia itämaisen maalaustavan opettajia vieraili Suomessa jo 1830-luvulla, kenties läpikulkumatkalla joko itään tai länteen. Eräs varhaisimmista taidealan ammattilaisista, joka opetti Suomessa itämaista pikamaalausta, oli Ranskasta lähtöisin ollut taiteilija J. Geiger. Helsingissä kesän 1837 viettänyt Geiger opetti pikamaalauksen ohella muitakin tekniikoita ja tarjosi yksityisopetusta.[42] Helsingistä Geiger siirtyi Turun kautta Tukholmaan ja edelleen maan halki Ruotsin länsirannikolle. Ranskalaistaiteilija käytti Suomen ja Ruotsin lehdissä samaa ruotsinkielistä mainosta, mikä on helpottanut matkareitin seuraamista.[43] Ferdinand Fürbringer matkusti viitisen vuotta myöhemmin tätä reittiä, edeten kuitenkin länsirannikolta kohti Tukholmaa ja Suomea.

Ranskalaistaiteilijan poistuttua Suomesta itämaisen maalauksen opetusta tarjosi 1830-luvun lopulla muutama opettaja, mutta heidän merkitystään on hankalampi selvittää vähäisten ilmoitusten takia. Laajempaa merkitystä ensimmäisillä kiertelevillä taideopettajilla oli siinä, että kiinnostuneet saivat käsityksen harrastuksesta. Harrastuksen suosion kasvu vaikutti maalien ja muiden tarvikkeiden kysyntään ja tarjontaan. Esimerkiksi Porvoon apteekissa myytiin kiinalaisen pikamaalaukseen sopivia värejä ja vernissaa 1830-luvun lopussa ja 1840-luvun alussa.[44]

Valtaosa sanomalehdissä ilmoittelevista taideopettajista oli miehiä. Opettajien joukossa oli myös joitakin aviopareja. Esimerkiksi Wienistä lähtöisin ollut D. Jägermann, joka kiersi 1830-luvun lopulta lähtien keskisessä Euroopassa, mainosti uransa myöhemmässä vaiheessa taidekursseja vaimonsa kanssa. Ilmoituksissa ei täsmennetty oliko vaimolla roolia opetustyössä.[45] Naisopettajat ilmoittivat opettavansa itämaista maalausta kielten, musiikin, tanssin tai käsitöiden ohessa. Esimerkiksi Tukholmasta Helsinkiin saapunut Marie Rouget de S:t Hermine tarjosi opetusta muun muassa kielissä ja itämaisessa maalauksessa 1840-luvulla.[46] Suomesta opettajatar siirtyi Tukholmaan, jossa hän piti pensionaattia tytöille vielä 1850-luvun alussa.[47] Toisin kuin Rouget de S:t Hermine, osa maalaustyyliä opettaneista naisista ei Suomessa maininnut lyhyissä ilmoituksissa nimeään, mikä voi viitata opetuksen sivutoimisuuteen tai harrastajamaisuuteen.[48] Vaikka maalaaminen nähtiinkin naisille sopivana harrastuksena, itsenäinen taidealan ammatin harjoittaminen oli haastavampaa muun muassa koulutusmahdollisuuksien rajallisuuden takia.

Taideopetusta Saksassa ja Hollannissa (1837–1840)

Ferdinand Fürbringer ryhtyi mainostamaan aktiivisesti maalauskurssejaan Krefeldissä (ent. Crefeld) nykyisen Saksan länsiosassa kesäkuussa 1837.[49] Ilmeisesti hän oli jo ennen tätä opettanut maalausta, sillä ilmoituksissa mainitaan opettajan itsensä ja hänen oppilaidensa töiden olevan nähtävissä ennen kurssin aloitusta. Hän käytti samaa markkinointikeinoa jatkossakin ja pyrki järjestämään eri kaupungeissa tilan

töidensä esittelylle. Krefeldistä Fürbringer siirtyi läheiseen Kölnin kaupunkiin, jossa hän tarjosi taidekursseja jo seuraavassa kuussa. Vierailunsa aikana hän asui keskeisen Alter Markt -torin läheisyydessä.[50] Fürbringerillä oli myös taidealan kontakteja, sillä hän oli saanut teoksiaan näytteille kaupungissa hyvin tunnettuun Avanzon veljesten perustamaan taidekauppaan lyhyen matkan päähän omasta majapaikastaan.[51] Molemmat sijaitsivat kaupungin kuuluisan maamerkin, tuomiokirkon, tuntumassa.

Kuva 1. Kölnin Alter Markt -tori (n. 1850), taustalla tuomiokirkko. Kuvan lähde Wikimedia Commons.

Kölnin vierailu jäi muutaman kuukauden mittaiseksi, sillä jo lokakuun lopussa Fürbringer ilmaantui Aachenin kaupunkiin[52] lähelle nykyisen Belgian, Hollannin ja Saksan rajojen yhtymäkohtaa. Fürbringerin valitsema matkasuunta on sikäli yllättävä, että Rein-joen varrella sijaitsevasta Kölnistä olisi ollut höyrylaivayhteyksiä[53] Amsterdamin suunnalle, minne hän asettui seuraavaksi. Hän oli asettunut Amsterdamiin jo joulukuun 1837 alussa eli siirtymään oli mennyt noin kuukausi – matkareitti ei ole tiedossa. Muutamaa vuotta myöhemmin Fürbringer kuitenkin mainitsi lehti-ilmoituksissaan saaneensa suosiota opettajana myös Belgiassa ja Ranskassa.[54] Hänen myöhemmän reittinsä tuntien hän olisi ehtinyt kyseisiin maihin vain ennen Amsterdamiin saapumistaan. Belgialais- ja ranskalaislehtiin[55] kohdistetut haut eivät kuitenkaan antaneet viitteitä matkustamisesta tätä kautta.

Fürbringer vietti Hollannissa noin puolitoista vuotta, mistä suurin osa kului Amsterdamin alueella. Kansainvälisen satamakaupungin vauras porvaristo oli maksukykyistä ja muoti-ilmiöitä seuraavaa, mikä näyttää taanneen riittävästi oppilaita maalauskursseille. Opetus Amsterdamissa laajensi taideopettajan tunnettuutta ja tämä näyttää johtaneen pidempiaikaisempiin työtehtäviin. Fürbringeriin liittyvä lehtikirjoittelu oli myös yllättävän laajaa: Hollannin siirtomaissa Surinamissa ja Curaçaossa ilmestyneet sanomalehdet tarttuivat emämaassa julkaistuihin lehti-ilmoituksiin ja jakoivat lukijoilleen tiedon herra Fürbringerin maalauskursseista. Koska tiedonkulku oli hidasta, Amsterdamissa elokuussa 1838 mainostetusta kurssista sai lukea valtameren takana vasta saman vuoden lopulla tai seuraavan alussa.[56]

On epävarmaa, missä määrin ajankohdan sanomalehtitoimitusten tapa kopioida tai lainata toisten lehtien uutisia hyödytti Fürbringeriä. Yllä mainitussa tapauksessa maine toki levisi laajalle, mutta merentakainen uutisointi tuskin vaikutti opettajan asiakasvirtaan. Myös ruotsalais- ja suomalaislehdissä kopioitiin uutisia, mutta toimittajien kirjoittamien Fürbringeriin liittyneiden journalististen tekstien leviäminen tällä tavoin lehdestä toiseen näyttäisi jääneen yksittäisiin kertoihin.[57]

Fürbringerilla oli selvästi verkostoja tai tuttavuuksia, joihin tukeutua Hollannin aikanaan. Amsterdamin jälkeen hän vietti aikaa Leuuwardenin kaupungissa, jonne hän saapui viimeistään syksyllä 1839.[58] Todennäköisesti hänet oli kutsuttu kaupunkiin opettamaan. Hollantilaistutkija Rita Radetsky esittää taidemaalari ja arkkitehti Lucas Pieters Roodbaardia (1782–1851) käsittelevässä tutkimuksessaan Fürbringerin opettaneen Roodbardin Johanna-vaimolle maalausta.

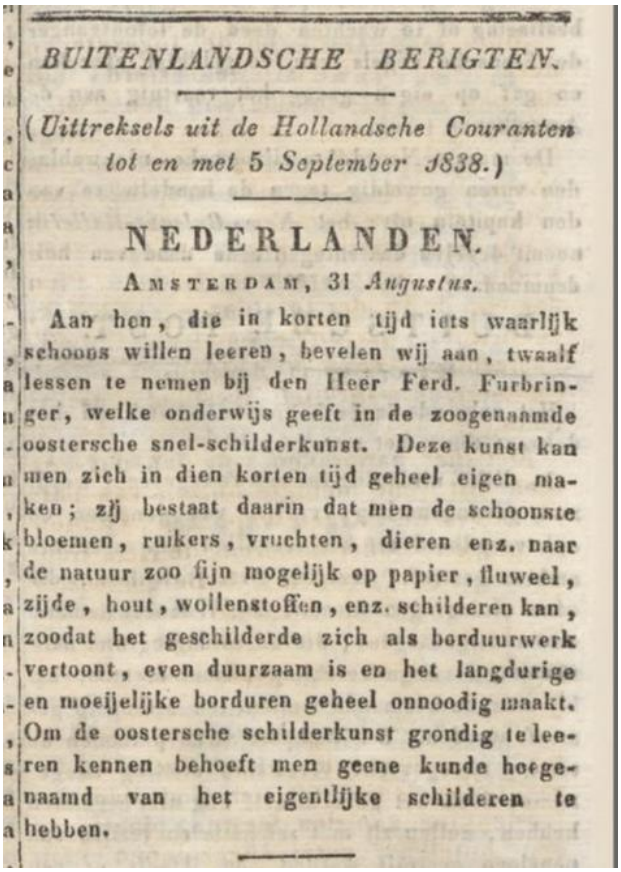

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

(Uittreksels uit de Hollandsche Couranten tot en met 5 September 1838.)

NEDERLANDEN.

AMSTERDAM, 31 Augustus.

Aan hen, die in korten tijd iets waarlijk schoons willen leeren, bevelen wij aan, twaalf lessen te nemen bij den Heer Ferd. Furbringer, welke onderwijs geeft in de zoogenaamde oostersche snel-schilderkunst. Deze kunst kan men zich in dien korten tijd geheel eigen maken; zij bestaat daarin dat men de schoonste bloemen, ruikers, vruchten, dieren enz. naar de natuur zoo fijn mogelijk op papier, fluweel, zijde, hout, wollenstoffen, enz. schilderen kan, zoodat het geschilderde zich als borduurwerk vertoont, even duurzaam is en het langdurige en moeijelijke borduren geheel onnoodig maakt. Om de oostersche schilderkunst grondig te leeren kennen behoeft men geene kunde hoegenaamd van het eigentlijke schilderen te hebben.

Kuva 2. De Curacaosche courant -lehti, joka ilmestyi 5.1.1839, kertoi herra Fürbringerin opettaneen itämaista pikamaalausta Amsterdamissa.

Johanna lienee hyödyntänyt maalaustaitoa koristellessaan myymiänsä käsitöitä. Myös taiteilija Roodbaard näyttää olleen Fürbringerin opissa samoin kuin toinen saman kaupungin taiteilija, piirustusmestari G. H. Matthijssen.[59] Molemmilta taiteilijoilta oli tällä maalaustavalla tehtyjä teoksia esillä näyttelyssä vuonna 1844.[60] Matthijssen mainosti myöhemmin paikallislehdessä taidekurssejaan ja mainitsi myös Fürbringerin,[61] mistä päätellen taideopettaja oli jättänyt pysyvämmän jäljen paikallisiin taidepiireihin.

”Matkustava taiteilija” Tanskassa ja Ruotsissa (1840–1842)

Hollannin jälkeen Fürbringer opetti kesällä 1840 ainakin Hampurissa, jossa hän mainosti taidekurssejaan kaupungin ja sen lähialueiden asukkaille sekä kesävieraille. Fürbringer ei tinkinyt hyvästä sijainnista vaan piti majapaikkaansa kaupungin keskustassa erään tohtorin luona.[62] Hampuri näyttä jääneen vain välietapiksi: seuraavaksi taideopettajan matka vei Kööpenhaminaan, jossa hän oli viimeistään marraskuussa 1840.[63] Kööpenhaminassa Fürbringer julkaisi lehti-ilmoitukset vaihtelevasti joko saksaksi tai tanskaksi. Saksan kielen tärkeä asema kaupan ja muiden elinkeinojen alalla helpotti olennaisesti työskentelymahdollisuuksien löytämistä ja kommunikointia Itämeren alueen kaupungeissa – onnistuihan elinkeinonharjoitus monin paikoin vielä pitkään tällä kielellä.

Ilmoitusten perusteella Fürbringerillä riitti perheitä asiakkaina ja häntä oli pyydetty jäämään Kööpenhaminaan suunniteltua pidemmäksi ajaksi. Lopulta hän ilmoitti olevansa kaupungissa syyskuuhun 1841.[64] Saadakseen työnsä laajemman yleisön tietoon taideopettaja järjesti omien ja oppilaidensa töiden näyttelyn herra Kehletin omistamaan kahvilaan. Paikan valinta vaikuttaa oivalliselta, sillä *Kehlet's Kaffeehuus* oli suosittu virkistäytymispaikka ja kahvilakulttuurin ensimmäisiä varsinaisia edustajia kaupungissa 1840-luvun alussa.[65] Keskeisen näyttelytilan ohella Kööpenhamina tarjosi Fürbringerille mahdollisuuden täydentää maalaustarvikkeiden varastojaan. Täydennyksestä kertoo se, että lehti-ilmoituksissa kurssien kerrottiin sisältävän monipuolisen värien ja tarvikkeiden valikoiman.[66] Lisäksi Fürbringerin ilmoitteluun tuli uusi lisäys: hän ilmoitti neuvovansa edulliseen hintaan myös ”instrumentti- ja huonekalutehtailijoille” miten tuotteiden pintakäsittely voidaan viimeistellä kulta- tai hopeavärillä tai millä tahansa muulla värillä.[67]

Fürbringer matkusti höyrylaivalla Kööpenhaminasta Göteborgiin syyskuun 1841 alussa.[68] Ruotsin länsirannikolta hän eteni maan halki kohti Tukholmaa. Ruotsissa hän tarjosi maalauskursseja ainakin Norrköpingissä. Taideopettajan saavuttua Norrköpingiin ennen toukokuun puoliväliä vuonna 1842, paikallinen *Norrköpings Tidningar* -lehti seurasi kiinnostuksella ulkomaisen herran edesottamuksia. Fürbringer vieraili toimituksessa pian saapumisensa jälkeen, minkä seurauksena lehden lukijoita

kehotettiin hyödyntämään tämän ”humaanin ja taidokkaan” opettajan vierailu.[69] Fürbringerin pysähdys kaupungissa näyttää olleen hyvin suunniteltu, sillä hän majoittui edellä mainitun sanomalehden painajan ja päätoimittajan Fredrik Törnequistin luona.[70] Tuttavuus Törnequistiin poiki taideopettajalle sanomalehtijulkisuutta: lehdessä julkaistiin myös nimettömäksi jääneen kirjeenvaihtajan teksti, jossa todistettiin taideopettajan olevan ”todellinen mestari” ja epätavallisen taitava omalla taiteenalallaan. Fürbringer julkaisi lehdessä myös omia ilmoituksiaan.[71] Jo kesäkuun loppupuolella vieraan uutisoitiin jatkaneen matkaansa pääkaupunkiin – tieto oli epäilemättä Fürbringerin tunteneen kirjoittajan kynästä lähtöisin.[72]

Muutama päivä Norrköpingistä lähdön jälkeen Fürbringer saapui Tukholmaan ja ryhtyi tapansa mukaan mainostamaan taidekurssejaan.[73] Ilmeisesti lehti-ilmoittelu ei houkutellut riittävästi oppilaita ja hän vieraili Aftonbladetin toimituksessa, minkä jälkeen toimitus kirjoitti ”matkustavan taiteilijan” (*resande konstnär*) tapaamisesta ja tämän pyynnöstä tehdä itsensä tunnetuksi yleisölle.[74] Fürbringerin tapa esitellä omia ja oppilaidensa maalauksia lehtien toimituksille vaikuttaa olleen tehokas mainoskeino: eri kaupungeissa toimitukset kirjoittivat taideopettajasta positiivisessa sävyssä sekä kehuivat töiden olevan tasokkaita ja toistelivat maalaamisen olevan helppoa oppia. Epäilemättä näin hankittu julkisuus lisäsi opettajan tunnettuutta sekä luottamusta hänen ammattitaitoonsa.

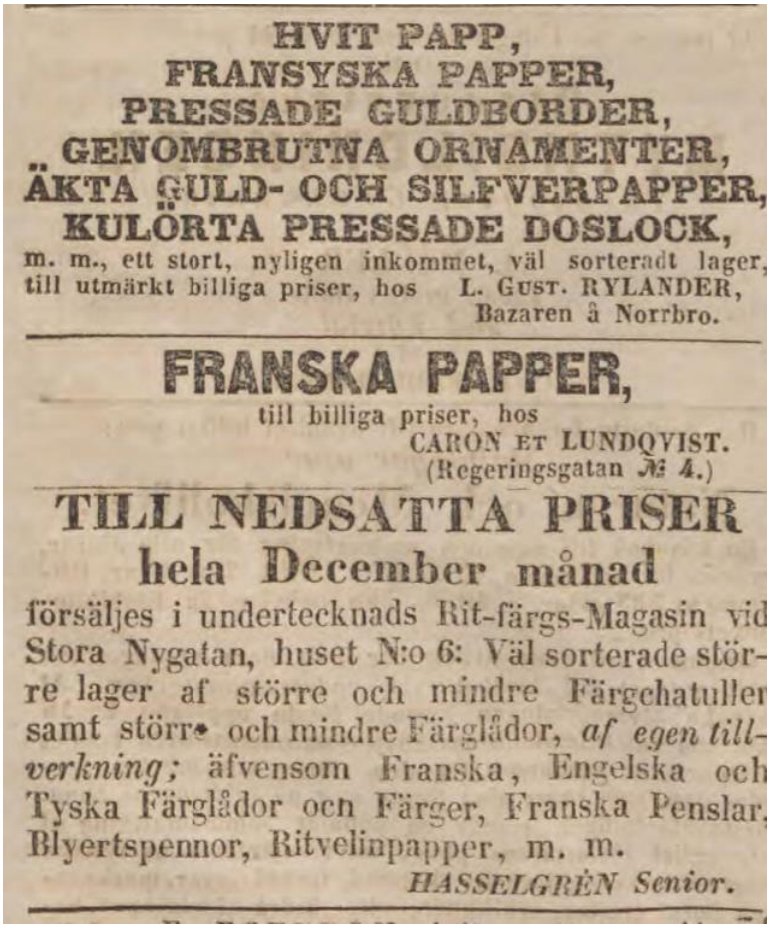
HVIT PAPP,
FRANSYSKA PAPPER,
PRESSADE GULDBORDER,
GENOMBRUTNA ORNAMENTER,
ÄKTA GULD- OCH SILFVERPAPPER,
KULÖRTA PRESSADE DOSLOCK,
m. m., ett stort, nyligen inkommet, väl sorteradt lager, till utmärkt billiga priser, hos L. GUST. RYLANDER, Bazaren å Norrbro.

FRANSKA PAPPER,
till billiga priser, hos
CARON ET LUNDQVIST.
(Regeringsgatan № 4.)

TILL NEDSATTA PRISER
hela December månad
försäljes i undertecknads Rit-färgs-Magasin vid Stora Nygatan, huset N:o 6: Väl sorterade större lager af större och mindre Färgchatuller samt större och mindre Färglådor, *af egen tillverkning;* äfvensom Franska, Engelska och Tyska Färglådor och Färger, Franska Penslar, Blyertspennor, Ritvelinpapper, m. m.
HASSELGRÉN Senior.

Kuva 3. Aftonbladet oli tukholmalais-kauppiaiden suosima mainospaikka: Rylanderin ja Hasselgrenin liikkeet mainostivat usein lehdessä (kuv: Aftonlandet 6.12.1842, Svenska Dagstidningar-portaali)

Fürbringerin majapaikka viittaa siihen, että opetusjärjestelyiden takia hän haki näkyvyyttä ja helppoa saavutettavuutta myös Tukholmassa: hän majoittui vanhassa kaupungissa Stora Nygatan-kadun varrella.[75] Sijainti vaikuttaa olleen harkittu, sillä samalla kadulla toimi tunnettu Hasselgrenin taidetarvikekauppa. Liike, jolla oli myös värien omaa tuotantoa, mainosti lehdissä laajoja taidetarvikevalikoimiaan ja myi itämaiseen maalaukseen tarkoitettuja tarvikkeita.[76] Fürbringerin asioinnista Hasselgrenilla ei ole täyttä varmuutta, mutta sen sijaan hän teki yhteistyötä toisen lähellä sijainneen liikkeen omistajan, L. G. Rylanderin, kanssa. Kiinnostuneilla oli mahdollisuus tutustua Fürbringerin teoksiin Rylanderin liikkeessä, joka sijaitsi niin kutsutun Norrbro-basaarin suositulla ostosalueella. Rylander, joka oli aloittanut liiketoimintansa vuonna 1839, piti valikoimissaan muun muassa kirjoja, nuotteja, paperitavaraa ja maalaustarvikkeita, joten liike oli taideharrastajille tuttu.[77] Muissakin suurissa kaupungeissa oli lehtimainonnan perusteella hyvin varusteltuja liikkeitä, joissa taideopettaja saattoi täydentää

maalaustarvikkeiden varastoja. Kenties laadukkaat taidetarvikkeet olivat yksi tapa houkutella oppilaita kursseille. Muutamissa Fürbringerin ilmoituksissa värien, pensseleiden, vernissan ja muiden tarvikkeiden hinnan eriteltiin muodostavan noin puolet kurssin hinnasta, joten niillä oli merkittävä asema liiketoiminnassa.[78]

Suomen vierailu 1842–1843. Arvostettu ammattilainen vai onnenetsijä?

Fürbringer viipyi Tukholmassa syksyyn 1842 saakka. Hän saapui Turkuun 8. lokakuuta 1842 höyrylaiva Menschikoffilla, aivan syksyn viimeisillä yhteyksillä.[79] Maailmaa nähneen taideopettajan saapuminen sai näkyvyyttä paikallisessa Åbo Tidningar-sanomalehdessä, joka ilmestyi neljä päivää hänen saapumisensa jälkeen. Kuten edellisissäkin kaupungeissa, Fürbringer vieraili lehden toimituksessa, minkä seurauksena toimitus kirjoitti taideopettajan vierailusta ja pyysi erityisesti lukijattariaan huomioimaan opettajan maalauskurssit. Samaisessa numerossa komeili myös taideopettajan turkulaisherroille ja -rouville suuntaama mainos. [80]

Fürbringerin aiemmin kiertämiin kaupunkeihin verrattuna 1840-luvun alun Turku oli pienehkö: asukasluku oli vuoden 1827 tulipalon jälkeen vähitellen kivunnut yli 13 000 henkilöön.[81] Asiakaskunnan löytämistä kaupungissa saattoi helpottaa se, että maalauskurssit olivat tulleet laajemmalle yleisölle tutuksi Suomessa jo aiemmin vierailleiden opettajien ansiosta. Lisäksi kaupungissa toimi piirustuskoulu, mikä ilmentää osaltaan taidealan merkitystä kaupungissa.[82] Kaupungin seurapiirit vaikuttavat ottaneen Fürbringerin hyvin vastaan ja ystävyyssuhteitakin solmittiin: siirtyessään vuoden vaihteessa 1843 Turusta Helsinkiin hän kiitti asiakkaitaan ja ystäviään poikkeuksellisesti lehti-ilmoituksella.[83]

Helsinkiin vuoden 1843 ensipäivinä[84] saapuneen Fürbringerin majapaikaksi valikoitui Hôtel de Frankfurt, joka sijaitsi kauppaneuvos Kiseleffin talossa Senaatintorin laidalla. Hotelli oli uusimpia majoitus- ja ravitsemuspalveluita tarjoavia paikkoja matkailu- ja kylpyläkaupungin mainettaan kasvattavassa Helsingissä – se oli ollut avoinna kuukauden päivät Fürbringerin saapumisen aikoihin. Hotelli mainosti elegantisti kalustettuja huoneita sekä keittiön erikoisia herkkuja.[85] Taideopettajan valinnassa tuskin oli kyse suoranaisesta prameilusta, sillä ajan helsinkiläishotellit olivat usein matkustajakotien tyylisiä.[86] Toisaalta majoituksen piti olla riittävän edustava, sillä hän tarjosi mahdollisuuden tutustua majapaikassaan omiin ja aikaisempien oppilaidensa teoksiin ennen kurssia.

Fürbringerin ilmoittelu oli näkyvää myös Helsingissä: yksityisten ilmoitukset olivat yleensä muutamia rivin[87] mittaisia, kun taas taideopettajan runsas tyyli täytti jopa ¼ lehden sivusta. Taidekurssit saivat pian laajempaa huomiota, sillä Helsingfors Tidningarin toimittaja Zachris Topelius mainitsi taideopettajan kirjoittamassaan suositussa ”Kirjeet luutnantti Leopoldille Gruusiaan” -jatkokertomuksessa[88] tammikuun lopulla 1843. Kuvitteelliselle luutnantille osoitetuissa kirjeessä, jossa kuvattiin kaupunkielämää ja ajankohtaisia tapahtumia, viitatattiin Fürbringerin ja toisen opettajan, C. O. Mobergin, väliseen kilpailuun. Topeliuksen mukaan herrat tarjosivat kiinalaisen maalauksen kursseja aivan samaan hintaan.[89]

Taideopettajien välille kehkeytyneessä kilpailussa oli todennäköisesti kyse siitä, että kaupungissa pidempään opettanut Moberg koki asemansa uhatuksi. Moberg oli pitänyt kurssejaan Helsingissä ainakin jo syksyllä 1842, tosin ensimmäiset ruotsin- ja ranskankieliset ilmoitukset hän oli julkaissut nimettömänä. Ilmoituksissa mainitun osoitteen ansiosta ne voidaan yhdistää hänen myöhemmin omalla nimellään julkaisemiin ilmoituksiinsa.[90]

Underwisning i Chinesisk Målningskonst

för Herrar och Damer.

Undertecknad, som i Tyskland, Frankrike, Belgien och Holland wunnit förtroende och bifall såsom lärare i chinesisk målningskonst, och som bragt den genom min method till en hög grad af fullkomlighet, får härmedelst rekommendera sig hos det wördade publicum till underwisnings meddelande i bemälte konst.

Den här redan förut kända orientaliska målningskonsten bör icke förwexlas med den ofwannämnde, hwaruti jag meddelar underwisning, emedan den förra är blott en ringa del af den sednare; underwisningen deri lärer också blifwit oregelmäßigt meddelad och utan att läraren deri gifwit grundlig kännedom, hwaraf äfwen inträffat, att målningen blifwit kluddig, om man betjenat sig af tuschfärger, som icke paßat eller warit mindre briljanta, af orsak att eleverna icke fått lära sig att sjelfwa bereda färgerna, papperet och fernißan.

En mångårig öfning och outtröttlig flit hafwa gifwit mig förmåga att på det grundligaste och fortaste sätt meddela underwisning i chinesisk målningskonst, så att mina elever, äfwen om de icke äga underbyggnad, på en tid af 6 à 8 lektioner, en hwar beräknad till 1½ à 2 timmar, kunna fullkomligt efter naturen på papper, siden, ylletyger, tyll, gaz, linon, sammet, läder, träd, alabaster, marmor m. m., afteckna alla slags blommor, frukter, djur, fjärilar, samt efter längre öfning äfwen landskaper och porträtter, allt i de herrligaste färger. I synnerhet tager jag mig friheten wäcka uppmärksamheten på min uppfinning att måla med guld och silfwer, äfwensom med bundna färger i olja på allt slags siden, trä, papper m. m.

Jag anhåller att den wördade allmänheten wille hedra mig med besök hemma i mitt logis och der sjelf öfwertyga sig om det nyttiga och angenäma i ofwannämnde sysselsättning, och skall jag derwid hafwa äran så wäl framwisa alla slags prof, målade af mig och mina elever, hwilka äro dagligen att beskåda för det konstälskande publikum, som äfwen prästera de mest gällande rekommendationer från ut- och inrikes orter.

Priset för ofwannämnde underwisning är 12 Rub. silfwer.

Hwarje elev erhåller för samma pris derjemte en fullständig apparat af 30 färger, 12 penslar, samt underwisning i alla ofwan uppräknade slag af målning med kulörer i swart, guld och silfwer, olja och wattenfärg, såsom profbladen widare utwisa, äfwensom de dertill behöfliga färger, fernißa, konsten att måla på trä, lavera papper och färga samt bereda det papper, som skall nyttjas till målning.

Underwisningen meddelar jag så wäl i mitt logis som på begäran hemma hos resp. herrskaper och elever.

Mitt logis är: Hôtel de Frankfurt, wid Senatstorget, 2:ne trappor upp inpå gården. Ferdinand Fürbringer.

Kuva 4. Fürbringerin maalauskurssi-ilmoitus Helsingfors Tidningarissa 18.1.1843. Lähde Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

Lehti-ilmoittelun perusteella Fürbringerin ammatillinen osaaminen ja maine joutuivat kritiikin kohteeksi Helsingissä. Tärkeä kysymys näyttää olleen hänen kurssiensa pituus, hänelle tavanomaiset 6–8

kurssikertaa. Vastaavasti Moberg tarjosi 20–25 opetuskertaa.[91] Tilannetta valottaa Fürbringerin yksityiskohtaisemmat kurssi-ilmoitukset, joissa hän perusteli opetuksen tiiviistä aikataulua ja esitteli omaa erikoisosaamistaan, kuten kulta- ja hopeamaaleilla maalaamista. Hän mainitsi myös saaneensa tunnustusta taidekursseistaan niin Ranskassa, Belgiassa, Hollannissa kuin Saksassakin. [92] Kuten edellä todettiin, Ranskan ja Belgian vierailuille ei kuitenkaan löytynyt vahvistusta. Fürbringerin ammattitaidon kyseenalaistaminen vaikuttaa erikoiselta, kun sitä verrataan hänen saamaansa vastaanottoon Hollannissa ja Ruotsissa, jossa hänen menetelmänsä sai seuraajia. Esimerkiksi eräs Linköpingissä sijainnut tyttöjen pensionaatti mainosti opettavansa itämaista maalausta ”kuuluisalla herra Fürbringerin metodilla”.[93]

Helsingfors Tidningarin toimitus osoitti Fürbringerille tukea hankalassa tilanteessa ja julkaisi opettajaa puolustavan kirjoituksen tammikuun lopulla.[94] Siinä annettiin ymmärtää, ettei Fürbringerin väitettykään luovan kenestäkään pikavauhtia taitelijaa ja että hänen kurssinsa, joka sisälsi värit, pensselit ja muut tarvikkeet, oli hintansa arvoinen. Tekstin perusteella taideopettajaa oli epäilty kierteleväksi onnenetsijäksi. Kirjoittajaa ei mainittu, joten ei ole varmuutta oliko laatija nimenomaan Topelius. Tuen ilmaisusta huolimatta tapahtumilla oli oma vaikutuksensa Fürbringeriin, sillä hänen ilmoituksensa hävisivät pian lehdistä. Lehtien systemaattinen tutkiminen paljasti hänen matkustaneen lopulta Helsingistä Viipuriin kesän 1843 kynnyksellä.[95]

Viipurista Fürbringerin matka eteni Pietariin, jossa hän etsi työtä taideopettajana ja mainosti kurssejaan *Intelligenzblatt für der St. Petersburgische Zeitung*- lehdessä ainakin vuonna 1844. [96] Lehti, joka oli vanhimman Pietarissa ilmestyneen saksankielisen lehden liite, sisälsi runsaasti ilmoituksia, mainoksia sekä matkustajaluetteloita. Fürbringerin ilmoitukset olivat aiempaan verrattuna tiiviitä ja niissä hän tarjosi kiinalaisen ja itämaisen maalauksen ohella opetusta muissakin tekniikoissa. Lehdessä ilmoitteli toinenkin saman maalaustyylin opettaja, mutta yleisesti maalauskurssien mainostaminen oli vaatimatonta. Joko maalauksesta ei ollut tullut Pietarin saksalaispiireissä samanlaista muotiharrastusta kuin lännemmässä tai sitten ilmoittelu tapahtui muualla.

Taideopettajan matka jatkui Pietarista Baltiaan, mutta tarkemmasta reitistä ei ole varmuutta.[97] Yli vuosikymmenen hiljaisuuden jälkeen ainoa merkki hänestä on matkustustieto, jonka mukaan hän oli poistumassa Riiasta kesällä 1856.[98] Mahdollisesti Krimin sota ja sen vaikutukset Itämeren laivaliikenteeseen pidättelivät häntä Baltiassa. Sodan myötä myös itämainen (orientaalinen) -sana sai konfliktinsävyisen vivahteen, mikä näkyy sanomalehtihauissa. Maalauskurssien mainostaminen vähentyi samanaikaisesti.

Kiertelevän taideopettajan matkassa

1800-luvun alussa sanomalehtien lukumäärän lisääntyminen, niiden lukijakunnan kasvu sekä kirjallisuuden laajempi saatavuus kirjakauppaverkoston kehittymisen myötä levitti tietoa erilaista uutuuksista ja muotivirtauksista. Tieto itämaiseksi tai kiinalaiseksi maalaukseksi kutsutusta maalaustavasta ja sen harrastusmahdollisuuksista levisi myös tätä kautta. Fürbringeriin keskittyvä tapaustutkimus tuo esille sen, että vaikutteet ja tietotaito eivät enää välittyneet vain ihmisten välisissä kontakteissa vaan yhä enenevissä määrin painetun sanan välityksellä. Painettu sana mahdollisti yleisön tavoittamisen maantieteellisesti laajemmalta alueelta ja jopa valtameren takaa.

Oma vaikutuksensa maalausharrastuksen suosioon – ja taideopettajien työllistymiseen – on luonnollisesti ollut Itämeren alueen yhtenevillä kulttuurisilla ja sosiaalisilla piirteillä sekä yleisellä varallisuustason nousulla, joka mahdollisti aiempaa laajemmalla ryhmälle varallisuuden käytön uusilla tavoilla. Niin keskisessä Euroopassa kuin Suomessa Fürbringerin ja muiden taideopettajien

maalauskurssit näyttäytyvät ylimpien sosiaaliryhmien ja etenkin naisten harrastuksena. Mahdollisuus yksityisopetukseen oppilaan kotona sekä oman kotipiirin kaunistaminen uuden harrastuksen avulla sopi aikakauden sivistyneistön elämäntapaan ja ideaaleihin.

Fürbringerin Hollannissa viettämä aika oli taiteilijakontaktien takia poikkeuksellinen eikä seuraavien vuosien ajalta ole mahdollista osoittaa vastaavia yhteyksiä muihin taidemaalareihin pelkkien lehtitietojen avulla. Tutkitun aineiston perusteella voidaan kuitenkin todeta hänellä olleen kontakteja taidekauppiaisiin ja taidetarvikkeita myyviin liikkeenharjoittajiin sekä kirjapainoalan ja lehdistön edustajiin. Selvästikin hän oli sosiaalisesti taitava ja hyvä verkostoitumaan. Ilman näitä taitoja liikkuva ammatinharjoittaminen olisi tuskin tuonut riittävää elantoa. Hän toi myös rohkeasti oman osaamisensa esille ja vieraili lehtien toimituksissa esittelemässä omia ja oppilaidensa taideteoksia. Näin hän sai ilmaista näkyvyyttä, usein vielä lehtien etusivuilta. Toimittajille vierailut toivat kansainvälisen tuulahduksen ja ajankohtaisen uutisaiheen – toisaalta toimittajat eivät myöskään peitelleet syytä taideopettajan vierailuille. Vaikka Fürbringer joutui kritiikin kohteeksi Helsingissä, hänen opetustaan arvostettiin aiemmissa vierailupaikoissa.

Taideopettajan matkan seuraaminen osoittaa kansainvälisen sanomalehtiaineiston mahdollisuudet liikkuvuuden ja vaikutteiden välittymisen tutkimuksessa. Taideopettajaan keskittyvä tutkimus täydentää myös kuvaa kehittyvästä lehtijulkisuudesta sekä siitä, miten liikkuva ammatinharjoittaja hyödynsi sanomalehtimainontaa ja lehtien toimittajia pyrkiessään saamaan lukevan yleisön luottamuksen siirtyessään uudelle paikkakunnalle. Useamman maan kattavalla tutkimuksella on tietenkin omat haasteensa, mutta uudet digitointihankkeet ja tietokannat sekä digitoitujen lehtikokoelmien monipuoliset hakumahdollisuudet voivat jatkossa avata uudenlaisia mahdollisuuksia ja tarkentaa aikaisempien tutkimuksien tuloksia.

[1] Esim. Michael North, *The Baltic. A History* (Cambridge: Harvard University Press, 2015); Maths Bertell et al. *Contacts and Networks in the Baltic Sea Region: Austmarr as a Northern Mare Nostrum, ca. 500-1500 AD* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2019). Ks. myös Marko Lehti, "Mapping the study of the Baltic Sea area: From nation-centric to multinational history", *Journal of Baltic Studies* 33, no. 4 (2002), 434-436, DOI: 10.1080/01629770200000211.

[2] Koneen säätiön rahoittamasta hankkeesta ks. https://www.jyu.fi/fi/hankkeet/saadellyt-savyt-variaineet-varjarit-ja-valittajat-yhteiskunnallisen-muutoksen-kuvaajina-1400-1850. Kiitän FT Merja Uotilaa ja FT, dosentti Susanna Niirasta sekä artikkelin vertaisarvioijia kommenteista.

[3] Turun ulkomaalaisten korttihakemisto sukunimen mukaisesti, A - K, Bde:1, vuodet 1827–1853, Kansallisarkisto Turku.

[4] Fürbringerin lähtöalue varmistui yllä mainitusta korttihakemistosta ja Tukholman yleisen postikonttorin noutamatta jääneiden kirjeiden luetteloista, joita ruotsalaislehdet julkaisivat vuonna 1844. Kirjeet oli osoitettu taidemaalari Ferdinand Fürbringerille, joka oli lähtöisin Voigtlandin Gerasta. Ilmoitus julkaistiin esimerkiksi *Sveriges Stats-Ridning eller Post- och Inrikes Tidningar*-lehdessä 20.4.1844 (Svenska dagstidningar, https://tidningar-beta.kb.se/). Voigtland (nyk. Vogtland) tarkoittaa laajahkoa historiallista aluetta Geran ja sen lähikaupunkien ympäristössä. Gera mainittiin myös muutamissa lehdissä Fürbringerin yhteydessä. Suku on eräs Geran vanhoista suvuista.

[5] "Reuss." Encyclopædia Britannica (1998), academic-eb-com.ezproxy.jyu.fi/levels/collegiate/article/Reuss/63334.

[6] Erään lehti-ilmoituksen mukaan Gerassa oli Ferdinand Fürbringer-niminen majatalon omistaja, ks. *Leipziger Zeitung*, 23.5.1831, ANNO-portaali (https://anno.onb.ac.at/). Yhteyttä taideopettajaan ei ole voitu vahvistaa.

[7] Esim. Akademie der Bildenden Künste München, Matrikelbücher https://matrikel.adbk.de/; Akademie der Künste (Berliini), Archives Database -tietokanta https://www.adk.de/en/archives/archives-database/. Lisäksi on tarkistettu: Wilhelm Neumann, *Lexikon Baltizher Künstler.* (Riga, 1908), joka on saatavilla osoitteessa https://www.gutenberg.org/files/50628/50628-h/50628-h.htm.

[8] Saksan taideakatemioista Sabine Wieber, "German art academies and their impact on artistic style", teoksessa: *A Companion to Nineteenth-Century Art*, toim. Michelle Facos (Hoboken, NJ.: John Wiley & Sons, Inc., 2018), 103-119.

[9] "Rudolf Wächter", Porzellan Selb-sivusto, https://porzellan-selb.de/rudolf-waechter/.

[10] Peter Raudsepp, *Höyrylaivalla Tallinnaan: Matkustajahöyrylaivaliikenne Suomenlahden yli vuodesta 1837 alkaen.* (Helsinki, Raud Publishing, 2018); Seppo Zetterberg, *Suomen sillan kulkijoita. Yhteyksiä yli Suomenlahden 1800-luvulla.* (Helsinki: Siltala, 2015), 65.

[11] Esim. Max Engman, *St. Petersburg och Finland. Migration och influens 1703–1917.* (Helsingfors: Societas scientiarum Fennica, 1983); Piia Einonen, Pirita Frigren, Tiina Hemminki ja Merja Uotila, "Leipä taivalten takana – liikkuminen 1800-luvun alun Suomessa", *Ennen ja nyt*, no. 5 (2016), https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108763/63760; Maija Ojala-Fulwood, "Historia liikkuvuuden näkökulmasta", teoksessa *Varhaismodernin yhteiskunnan historia: lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin*, toim. Raisa Maria Toivo, Riikka Miettinen ja Ulla Koskinen (Helsinki: Gaudeamus, 2021); Maare Paloheimo, Merja Uotila ja Teemu Korpijärvi, "Liikkuvuuden rajat – konkreettinen ja kuviteltu liikkuvuus pitkällä 1800-luvulla", *Ennen ja nyt*, no. 3 (2016): 1-6, https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/109359; Piia Einonen, "Viipuri liikkumisen keskuksena 1800-luvun alkupuoliskolla", *Ennen ja nyt*, no. 3 (2021): 24-42, https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.107489; Heidi Hakkarainen, "Oppineiden liikkuminen ja sanomalehti-ilmoitukset 1800-luvun alun Viipurissa", *Ennen ja nyt*, no. 1 (2022), 20–37, https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.113382.

[12] Esim. Merja Uotila, "Kulkutyöväki, työkirjat ja työperäinen liikehdintä 1840-luvun Suomessa". *Lähde, historiatieteellinen aikakausikirja* (2015), 43–72.

[13] Antti Häkkinen, "Kiertäminen, kulkeminen ja muukalaisuuden kohtaaminen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maalaisyhteisöissä," teoksessa *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*, toim. Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005).

[14] Kiertävistä maalareista ks. Jukka Ervamaa, "Käsityöläismaalareista von Wright-veljeksiin. Taiteilijan urasta ja asemasta Suomessa 1700-luvulta 1800-luvun alkupuolelle", Taidehistoriallisia tutkimuksia no: 3 (1977), 16–19.

[15] Susan N. Bayley, "The English Miss, German Fräulein and French Mademoiselle: foreign governesses and national stereotyping in nineteenth- and early twentieth-century Europe," *History of Education* 43, no. 2 (2014), 160-186, DOI:10.1080/0046760X.2013.877526; Gunilla Budde, "Traveling teachers in Europe: Gouvernanten, governesses, and gouvernantes Governesses," *European History Online (EGO)*, the Leibniz Institute of European History (IEG), (2018), http://www.ieg-ego.eu/buddeg-2011-en; Sonja Aarniola, *Säädynmukaista opetusta. Mamsellit ja kotiopettajat säätyläisperheissä Turun seudulla 1700-luvun lopulla* (pro gradu, Helsinki: Helsingin yliopisto, 2015), https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/95b94a2e-87c2-4655-bef7-16600cac4d4e/content.

[16] Lehtien levikistä ks. Päiviö Tommila, *Suomen lehdistön levikki ennen vuotta 1860.* (Porvoo: WSOY, 1963), 303–307.

[17] Aihepiiristä on julkaistu tuore tutkimus, ks. Kaisa Kyläkoski, *Kanssakirjoittaminen Posttidningarissa ja Inrikes Tidningarissa 1729–1791*, (väitöskirja, Jyväkylä: Jyväskylän yliopisto). Myös Hannu Salmi on julkaissut aihepiiristä useita tutkimuksia. Tutkimustilanteesta ja digitaalisten lehtiaineistojen käytöstä esim. Hannu Salmi, Petri Paju, Heli Rantala, Asko Nivala, Aleksi Vesanto ja Filip Ginter. "The reuse of texts in Finnish newspapers and journals, 1771–1920: A digital humanities perspective", *Historical Methods: A Journal of Quantitative and Interdisciplinary History* 54, no. 1 (2023), 15-16, DOI: 10.1080/01615440.2020.1803166.

[18] Tietokanta on saatavilla osoitteessa https://textreuse.sls.fi/.

[19] Hakkarainen "Oppineiden liikkuminen".

[20] Saksan kielen käytöstä esim. Ulla Ijäs, *Talo, kartano, puutarha. Kauppahuoneen omistaja Marie Hackman ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa* (väitöskirja, Turku: Turun yliopisto, 2015), 30; Heli Rantala, *Pikisaaresta Pariisiin. Suomalaismatkaajien kertomuksia 1800-luvun Euroopassa* (Helsinki: Gaudeamus, 2020), 53.
[21] Tein hakuja BelgicaPress- (https://www.belgicapress.be/index.php) ja Gallica-portaalien lehtiin (https://gallica.bnf.fr/accueil/en/content/accueil-en?mode=desktop).
[22] Myös Itävallassa ja Sveitsissä liikkui maalauksen opettajia, mutta ilmoituksissa ei aina mainittu nimiä. Itävallan kansalliskirjaston ANNO-tietokanta on saatavilla osoitteessa https://anno.onb.ac.at/, Sveitsin kansalliskirjaston ja partnereiden kokoelma https://www.e-newspaperarchives.ch/?l=de.
[23] Johan C. Torpey, *The Invention of the Passport: Surveillance, Citizenship and the State* (New York: Cambridge University Press, 2000); Anna-Brita Lövgren, *Staten och folk på väg: Pass i Sverige från Gustav Vasas tid till 1860* (Lund: Nordic Academic Press, 2018).
[24] Torpey, *The Invention of the Passport*; Einonen, ”Viipuri liikkumisen keskuksena”, 26.
[25] St. Peterburgische Zeitungin liite Intelligenzblatt für der St. Petersburgische Zeitung on saatavilla Das Digitale Forum Mittel- und Osteuropa (DiFMOE) -digitaalisessa kirjastossa (https://www.difmoe.eu/).
[26] Fürbringer -nimen vaihtelevat kirjoitusasut ja se, että kaikkien lehtikokoelmien käyttöliittymissä ei ollut katkaisumerkkien tai fraasihakujen käyttö mahdollista, on vaikeuttanut relevantin tiedon löytämistä. Toisaalta harvinaisen sukunimen takia hakutuloksia on yleensä tullut maltillisesti. Myös ü-kirjain tunnistetaan vaihtelevasti, minkä takia olen käyttänyt eri kirjoitusasuja, ellei katkaisumerkkejä ole ollut käytössä. Näin olen löytänyt myös ilmoitukset, joissa nimi oli kirjoitettu väärin.
[27] Tein hakuja sanoilla tai fraaseilla, joita Fürbringer käytti ilmoituksissaan (esim. pikamaalaus-, kiinalainen- tai itämainen-sanojen eri kieliset versiot). Lisäksi käytin ammattiin, kansallisuuteen ja pitkäaikaisiin asuinpaikkoihin liittyneitä sanoja.
[28] En pidä todennäköisenä, että toinen henkilö olisi esiintynyt Fürbringerin nimellä. Sukunimi oli harvinainen ja yhdistyi pääasiassa tietylle saksankieliselle alueelle. Loogisesti etenevä matkareitti ja lehdistä löytyvät matkustajan identifioimisen mahdollistavat matkustajatiedot varmistavat Fürbringerin oleskelleen siinä kaupungissa, jonka lehdessä hänen mainoksensa ilmestyivät. Usein matkustustieto, uutinen taideopettajan saapumisesta sekä hänen ensimmäinen oma kurssimainos olivat samassa numerossa. Eri maiden lehtiin kohdistetut haut samalta ajanjaksolta olisivat todennäköisesti paljastaneet poikkeamat.
[29] Aarniola, *Säädynmukaista opetusta*, 80–86.
[30] Esim. *Helsingfors Annonsblad*, 18.01.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.
[31] Budde, “Traveling teachers”.
[32] Ingrid Ingelman, “Women Artists in Sweden: A Two-Front Struggle,” *Woman's Art Journal* 5, no. 1 (1984): 1–2. https://doi.org/10.2307/1357877. Ks. myös Tomas Sjöblom, ”Piirustuslaitos – Suomen ensimmäinen taideopetuslaitos,” 375 humanistia – Helsingin yliopiston humanistinen tiedekunta -sivusto https://375humanistia.helsinki.fi/helsingin-yliopiston-piirustuslaitos/piirustuslaitos-suomen-ensimmainen-taideopetuslaitos
[33] Budde, “Traveling teachers”.
[34] Eri henkilöiden ilmoituksia esim. *Norrköpings Tidningar* 22.11.1837, 14.2.1838 ja 11.5.1842; *Algemeen Handelsblad* 1.9.1839; *Leeuwarder Courant* 20.9.1839; *Aftonbladet* 29.7.1842 ja 30.6.1842; *Helsingfors Tidningar* 18.1.1843 ja 21.1.1843 (Svenska dagstidningar-portaali https://tidningar-beta.kb.se/, Delpher-portaali www.delpher.nl ja Kansalliskirjaston digitaaliset kokoelmat).
[35] Esim. Michael North (toim.), *Artistic and Cultural Exchanges Between Europe and Asia, 1400–1900: Rethinking Markets, Workshops and Collections.* (Farnham: Ashgate, 2010).
[36] Suzanne L. Marchand, *Porcelain. A History from the Heart of Europe.* (New Jersey: Princeton University Press, 2020).
[37] Richard John Lynn, *“The reception of European art in China and Chinese art in Europe from the late sixteenth through the eighteenth century,” International Communication of Chinese Culture* 4 (2017), 453-455, https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1007/s40636-016-0067-9; Anita Xiaoming Wang, “*The exchange of art, images and artistic techniques between China and Europe in the 17th and 18th centuries,” International Communication of Chinese Culture* 8 (2021), 103–119, https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1007/s40636-021-00215-3.
[38] Louis Matthey, *Die Schnellmalerei oder Neueste und faßlichste Methode in sehr kurzer auf Leinwand, Papier und Glas mit Oelfarben malen zu lernen.* (Magdeburg: Rubach, 1829), https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN659451581&PHYSID=PHYS_0005. Kirjoista oli ainakin kaksi eri versiota.
[39] Esim. Móricz Perser, *Das Geheimniß der Schnell-Malerei: oder die Kunst in wenigen Stunden, ohne alle Vorkenntniss der Zeichenkunst und Malerei, mit geringer Mühe und ohne Kostenaufwand die schönsten colorirten Gemälde herzustellen [---]* (Kaschau, 1835), saatavihttps://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ59449206.
[40] Carl Louis de Vylder, *Kort underrättelse att måla orientaliskt snabbmaleri* (Norrköping, Östlund & Berling, 1843).
[41] *Saima*, 10.7.1845, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.
[42] Geiger julkaisi useita lehti-ilmoituksia kesä-heinäkuussa 1837, esim. *Helsingfors Tidningar*, 3.6.1837 ja 8.7.1837. Sama lehti (29.7.1837) kertoi taiteilijan lähteneen höyrylaivalla Turkuun, josta hän jatkoi Tukholmaan.
[43] Esim. *Aftonbladet* 3.10. ja 18.10.1837; *Norrköpings Tidningar* 22.11.1837; Svenska dagstidningar-portaali (https://tidningar-beta.kb.se/). Geigerin ilmoitusten toisteisuus on havaittavissa ”Informationsflöden över Östersjön: Svenskspråkig press som kulturförmedlare 1771–1918”-hankkeen tietokannan avulla (https://textreuse.sls.fi/). Hankkeen tutkijoiden mukaan mainokset tai ilmoitukset levisivät usein laajemmalla kuin ns. journalistiset tekstit, ks. Salmi et al. *The reuse of texts*, 22-23.
[44] Esim. *Borgå Tidning*, 31.10.1838, 22.4.1843 ja 15.4.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.

[45] Esim. *Karlsruher Zeitung* 3.6.1837, Deutsches Zeitungsportal-portaali (https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/newspaper).
[46] Päätelmä perustuu henkilön nimellä Text reuse in the Swedish-language press, 1645–1918 -tietokannassa tehtyyn hakuun (https://textreuse.sls.fi/).
[47] Mamsellin lukuisia ilmoituksia löytyy Svenska dagstidningar-portaalista (https://tidningar-beta.kb.se/).
[48] Esim. *Åbo Tidningar*, 31.12.1845 ja 07.01.1846, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.
[49] *Intelligenzblatt für Crefeld und die umliegende Gegend*, 4.6. 1837, Deutsches Zeitungsportal-portaali (https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de); *Intelligenzblatt für Crefeld und die umliegende Gegend,* 19.6.1837, Zeitungsportal NRW-portaali (https://zeitpunkt.nrw/). Varhaisempien ilmoitusten jääminen tutkimuksen ulkopuolelle on mahdollista, sillä saksankielisiä pienempiä sanomalehtiä ei ole saatavilla digitoituina aukottomina sarjoina. Lisäksi eri osavaltioiden toimijoilla on usein omat digiarkistot ja -järjestelmät. 1800-luvun alun lehtiä on tästä syystä etsitty useista lähteistä.
[50] *Kölnische Zeitung*, 3.7.1837, Zeitungsportal NRW-portaali (https://zeitpunkt.nrw/).
[51] *Adreß-Buch oder Verzeichniß der Einwohner der Stadt Köln* (Köln am Rhein; Grevenschen Buchdruckerei, 1838); 141, https://services.ub.uni-koeln.de/cdm4/document.php?CISOROOT=%2F_RHV&CISOPTR=28684. Avanzon taidekaupasta *Johan Jacob Merlo, Nachrichten von dem Leben und den Werken Kölnischer Künstler* (Köln: Heberle, 1850), 26-27.
[52] *Stadt Aachener Zeitung*, 28.10.1837, Zeitungsportal NRW-portaali (https://zeitpunkt.nrw/).
[53] Liikenneyhteyksistä Rainer Fremdling, "The Dutch Transportation System in the nineteenth Century", *De Economist*. 148, (2000), 521-537, DOI:10.1023/A:1004197028565.
[54] Esim. *Aftonbladet* 30.6.1842, Svenska dagstidningar-portaali (https://tidningar-beta.kb.se/); *Finlands Allmänna Tidning*, 11.01.1843 ja *Helsingfors Tidningar*, 21.01.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.
[55] Haut BelgicaPress-portaalin (https://www.belgicapress.be/index.php) sekä Gallica-portaalin sanomalehdistä (https://gallica.bnf.fr/accueil/en/content/accueil-en?mode=desktop).
[56] *Surinaamsche Courant*, 8.11.1838; *De Curacaosche Courant*, 5.1.1839, Hollannin kansalliskirjaston Delpher-portaali (www.delpher.nl).
[57] Text reuse in the Swedish-language press, 1645–1918 -tietokannasta (https://textreuse.sls.fi/) tehty haku sanalla F*rbringer tuotti useita opettajan omiin ilmoituksiin liittyviä klustereita. Haun perusteella *Aftonbladetin* toimituksen 24.8.1842 julkaisema uutinen Fürbringerista jaettiin Helsingborgposten-lehdessä 3.9.1842 (cluster_12881659). En suorittanut lisähakuja tietokannasta, sillä journalististen tekstien leviämisen analyysi ei sisältynyt alkuperäiseen tutkimusasetelmaan. Svenska dagstidningar-portaalista (https://tidningar-beta.kb.se/) löytyy toinen osuma, *Linköpings Bladetissa* 6.7.1842 jaettiin *Dagligt Allehandan* uutinen.
[58] *Leeuwarder courant*, 10.9.1839, Delpher-portaali (www.delpher.nl).
[59] Rita Radetzky. *Tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard (1782-1851) en de landschapsstijl*. (Groningen: University of Groningen, 2021), 89, https://doi.org/10.33612/diss.159234412.
[60] *Catalogus van voorwerpen van Friesche nijverheid en kunst op de tentoonstelling gehouden te Leeuwarden in de maand Julij 1844* (Leuuwarden: L. Schierbeek en D. Meindersma, 1844), http://rkddb.rkd.nl/rkddb/digital_book/201503603.pdf
[61] *Leeuwarder courant* 3.12.1839, Delpher-portaali (www.delpher.nl).
[62] *Hamburger Nachrichten*, 4.7.1840 ja 15.7.1840, Europeana.eu-portaali (https://www.europeana.eu/fi).
[63] Kiøbenhavns Kongelig alene priviligerede Adresse-Contoirs Efterretninger, 9.11.1840, Det Kgl. Biblioteks mediesamlinger-portaali (https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/).
[64] Berlingske politiske of Avertissements-Tidendem 15.5.1841; Kiøbenhavns Kongelig alene priviligerede Adresse-Contoirs Efterretninger, 9.8.1841, Det Kgl. Biblioteks mediesamlinger-portaali (https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/).
[65] Glyn W. Jones, *Denmark. A Modern History* (London: Routledge, 1986), https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.4324/9781003407829.
[66] Esim. *Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 15.5.1841, Det Kgl. Biblioteks mediesamlinger-portaali (https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/).
[67] *Kiøbenhavns Kongelig alene priviligerede Adresse-Contoirs Efterretninger*, 27.5.1841, Det Kgl. Biblioteks mediesamlinger-portaali (https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/).
[68] Kiøbenhavns Kongelig alene priviligerede Adresse-Contoirs Efterretninger, 4.9.1841, Det Kgl. Biblioteks mediesamlinger-portaali (https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/).
[69] *Norrköpings Tidningar* 11.5.1842, Svenska dagstidningar-portaali (https://tidningar-beta.kb.se/). Samassa numerossa oli myös taideopettajan oma ilmoitus.
[70] Gabriel Anrep, *Svenska Slägtboken. Första serien/Första bandet*, (Stockholm, 1871), 91, http://runeberg.org/svslagtbok/1-1/.
[71] *Norrköpings Tidningar* 11., 14. ja 21.5.1842, Svenska dagstidningar-portaali (https://tidningar-beta.kb.se/).
[72] *Norrköpings Tidningar* 22.6.1842, Svenska dagstidningar-portaali (https://tidningar-beta.kb.se/).
[73] *Aftonbladet*, 23.6.1842. Matkustusilmoitus kertoi "maalari Fürbrengerin" saapuneen kaupunkiin, lähtöpaikkana Preussi. Fürbringer mainosti Aftonbladet-, Stockholms Dagbladet- ja Dagligt Allehanda-lehdissä kesä-elokuussa 1842.
[74] *Aftonbladet* 24.8.1842, Svenska dagstidningar-portaali (https://tidningar-beta.kb.se/).
[75] Fürbringer mainitsi ilmoituksissaan osoitteensa vieraillessaan eri kaupungeissa. Joidenkin pidempien vierailujen aikana hän vaihtoi asuinpaikkaa. Yleensä hän majoittui keskustassa yksityiskodeissa tai hotelleissa.
[76] L. C. Hasselgrén S:ors Konst- och färghandel sijaitsi osoitteessa Stora Nygatan 6 ja mainosti usein Aftonbladetissa, esim. Aftonbladet 5.4.1841, Svenska dagstidningar-portaali (https://tidningar-beta.kb.se/).

[77] Klas Lundkvist, *Norrbro och Strömparterren.* (Stockholm: Trafikkontoret), 37. https://stockholmskallan.stockholm.se/PostFiles/SMF/Rapport_Norrbro_och_Stromparterren.pdf. Basaari kauppoineen sijaitsi nykyisen valtiopäivätalon paikalla.
[78] Esim. *Helsingfors Tidningar*, 25.1.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.
[79] *Åbo Tidningar*, 12.10.1842, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma. Ks. myös Raudsepp, *Höyrylaivalla Tallinnaan*, 26–27.
[80] *Åbo Tidningar*, 12.10.1842, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.
[81] Oscar Nikula, *Turun kaupungin historia 1809–1856* (Turku: Turun kaupunki, 1972), 518-519.
[82] Margareta Willner-Rönnholm, *Taidekoulun arkea ja unelmia: Turun piirustuskoulu 1830–1981.* (Turku: Turun maakuntamuseo, 1996), 12–13. Koulussa huomioitiin jo varhain taiteilijoiksi aikovien koulutustarpeet.
[83] *Åbo Underrättelser*, 4.1.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma. Muiden vierailukaupunkien lehdistä ei ole löytynyt kiitosviestejä.
[84] *Helsingfors Annonsblad*, 7.1.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.
[85] *Helsingfors Tidningar*, 30.11.1842 ja 14.12.1842; *Finlands Allmänna Tidning*, 5.12.1842; *Helsingfors Annonsblad*, 2.2.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma. Ks. myös Miikka Norppa, *Helsingin kantakaupungin kehittyminen 1550–2018: historialliset kaupunkiroolit, kaupunkisuunnittelu ja arkkitehtuuri* (väitöskirja, Helsinki: Helsingin yliopisto, 2019), 73–74, http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3998-6.
[86] Ks. myös Sven Hirn, *Huvia ja herkkuja. Helsinkiläistä hotelli- ja ravintolaelämää ennen itsenäisyyden aikaa.* (Helsinki, SKS, 2007), 27.
[87] Tommila, *Suomen lehdistön levikki*, 48.
[88] Suositusta jatkokertomuksesta, ks. Rolf Martinsen, ”Lehtimies Zachris Topelius”, teoksessa *Helsinki Topeliuksen silmin. Kertomuksia 1830- ja 1840-lukujen Helsingin elämästä*, toim. Rolf Martinsen (Jyväskylä, Gummerus, 2006), 4; Päiviö Tommila, ”Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1819-1827”, teoksessa *Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*, toim. Päiviö Tommila (Kuopio: Kustannuskiila Oy, 1988), 146.
[89] *Helsingfors Tidningar*, 28.1.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma. Topeliuksen kirjoitus on julkaistu suomeksi em. Martinsenin toimittamassa teoksessa (s. 80).
[90] *Helsingfors Tidningar*, 10.9.1842, 23.11.1842, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. Nimettömissä ilmoituksissa mainittiin taideopettajan asuneen kapteeni Ekmanin luona – sama paikka ilmoitettiin Mobergin nimellä julkaistuissa ilmoituksissa 1843. Lehtimainokset paljastavat kiertelevien ammatinharjoittajien suosineen kapteeni Ekmanin Esplanadin vuokrahuoneita.
[91] Helsingfors Tidningar, 18.1.1843, 21.01.1843, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.
[92] Esim. *Helsingfors Annonsblad*, 10.1.1843; *Finlands Allmänna Tidning*, 11.1.1843, *Helsingfors Tidningar*, 21.1.1843, *Helsingfors Tidningar*, 25.1.1843, Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot. Taideopettajien ilmoituksia oli osin myös samoissa numeroissa.
[93] Ilmoituksia julkaistiin ainakin 16 kertaa kymmenessä eri lehdessä (haut Text reuse in the Swedish-language press, 1645–1918 -tietokannasta, https://textreuse.sls.fi/).
[94] *Helsingfors Tidningar* 25.1.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.
[95] *Wiborgs Annonce Blad*, 10.6.1843, Kansalliskirjaston digitaalinen kokoelma.
[96] Esim. *Intelligenzblatt der St. Petersburgischen Zeitung*, 3.9.1844, 7. 9. 1844 ja 9.9.1844, Das Digitale Forum Mittel- und Osteuropa (DiFMOE) -digitaalinen kirjasto (https://www.difmoe.eu/). Fürbringerin jäljittäminen tässä mainittujen saksankielisten lehtien avulla ei ole tuottanut tulosta vuoden 1844 jälkeen. Olen tutkinut lehtiä DiFMOE:n tietokannasta ja paperiversioina Tarton yliopiston kirjastolla. Vuosien 1846–48 lehtiä ei ollut saatavillani.
[97] Tietoja Fürbringeristä on etsitty Viron Kansalliskirjaston Digar -tietokannan (www.digar.ee) lisäksi latvialaisista ja liettualaisista sanomalehtitietokannoista (Periodika http://www.periodika.lv/ ja ePalvedas https://www.epaveldas.lt/main) sekä Leibniz-Institut für Ost- und Südosteuropaforschung -instituutin Erik-Amburger-Datenbank -tietokannasta, joka sisältää tietoja ulkomaalaisista Venäjällä ennen vallankumousta (https://amburger.ios-regensburg.de/).
[98] *Лифляндские губернские ведомости = Livländische Gouvernements-Zeitung,* 6.7., 9.7. ja 11.7.1856, Digar-tietokanta (https://dea.digar.ee).